

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.381>
УДК 025.2:004.738.5]:024-024.87](477-87)

Світлана Спіріна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: pilgrim1715@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8962-0550>

СУЧАСНІ ФОРМИ ЗАЛУЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ ДО ПРЕДСТАВЛЕННЯ ТА ПРОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ КОЛЕКЦІЙ

У роботі розглядається сучасний зарубіжний досвід представлення бібліотеками своїх електронних ресурсів завдяки впровадженню новітніх технологічних можливостей. Відзначається важливість постійного процесу вдосконалення системи обслуговування користувачів. Наголошується на важливості креативного підходу до сучасної діяльності українських бібліотечних структур, технологічного розширення можливостей бібліотек з огляду на досвід та позитивні зміни в роботі зарубіжних колег, дистанційне обслуговування. Визначено перспективні напрями розвитку електронних ресурсів вітчизняними бібліотечними структурами.

Ключові слова: бібліотеки, архіви, музеї, електронні ресурси, електронні бібліотеки, портали, цифрові колекції, дистанційне обслуговування, чат-бот.

У контексті інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, стрімкого збільшення обсягів інформації, супутньої їм диджиталізації важливою складовою бібліотечної діяльності стають електронні ресурси, які покликані як забезпечити збереження бібліотечних фондів, так і оптимізувати користувацький доступ до них. Впродовж останніх десятиліть бібліотеки активно реалізують різноманітні проекти представлення електронних ресурсів і на сьогодні можна говорити про значні практичні напрацювання та наявність теоретичних узагальнень цього напрямку бібліотечної діяльності як вітчизняними [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13], так і зарубіжними дослідниками [21, 22, 25], що працюють з питаннями акумуляції й збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь. Попри те, що окреслена наукова проблематика загалом активно висвітлюється у фаховій літературі, розвиток цього

напряму бібліотечної діяльності призводить до посилення тих чи інших її окремих аспектів, що заслуговують на самостійні розвідки. Глобальні виклики сьогодення – спочатку пандемія, а нині військові дії на території України, питання бібліотечних проєктів їх представлення електронних ресурсів лише актуалізують, особливо в контексті нових форм взаємодії бібліотеки і користувача. Відтак саме орієнтованість на користувачські запити та інтереси в проєктах представлення історичної спадщини стала предметом нашого дослідження. Його мета – виявити та проаналізувати успішний досвід зарубіжних бібліотек у цьому напрямі.

Джерельною базою для дослідження стали бібліотечні проєкти, що, з одного боку, успішно репрезентують цифрові колекції, а з іншого – не висвітлювались активно в згаданій вище історіографії.

Отже, проведений аналіз засвідчив, що базовим для надання доступу користувачам до широкого спектра ресурсів – від електронних бібліотек до окремих колекцій і навіть документів є забезпечення єдиного доступу до різних сторінок тематичних оцифрованих колекцій. Як правило (хоч і не обов’язково) його реалізують через створення електронних читальних залів.

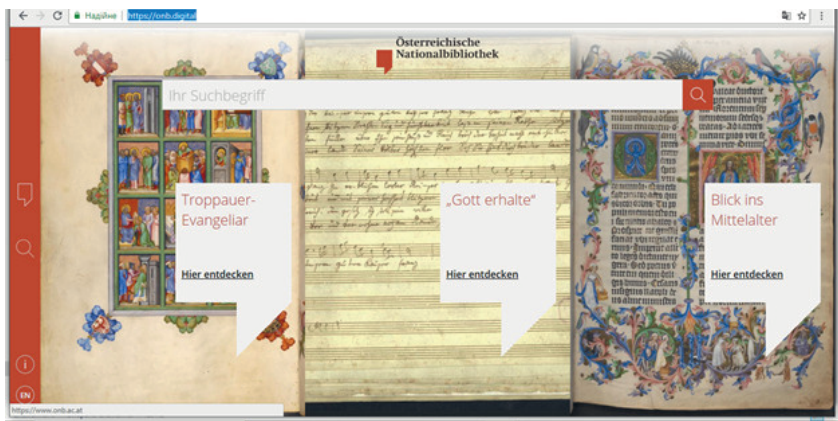

Рис.1. Представленість електронного читального залу
Австрійської національної бібліотеки
Джерело: <https://onb.digital/>

При цьому структура таких читальних залів може бути досить складною, включати в себе вузчі, спеціалізовані чи тематичні читальні зали. Так, для Австрійської національної бібліотеки це ALEX –

електронний читальний зал Австрійської національної юридичної бібліотеки, де можна ознайомитися з історичними й сучасними австрійськими юридичними документами (рис. 1). Національна бібліотека Великобританії представляє проєкт «Соціальне забезпечення», який надає доступ до широкого спектра друкованих і оцифрованих колекцій з відповідної тематики – дослідницьких публікацій, законодавчих актів та інших урядових документів. Крім того, надається інформація про всі аспекти соціального забезпечення у Великобританії та за її межами.

Поряд з розширенням інфраструктури забезпечення користувацького доступу привертає увагу й інтенсифікація комунікації з користувачами. Ефективним інструментом такої інтенсифікації можна вважати використання краудсорсингових ініціатив. Цікавим прикладом спільної роботи бібліотеки з користувачами є проєкт «Австрія з повітря» («Österreich aus der luft»). Бібліотека пропонує користувачам серед представлених майже 5000 оцифрованих аерофотознімків міжвоєнної Австрії ХХ ст. та інструкції для спільної роботи над колекцією (категоризація, позначення тегами, розміщення, перевірка місцезнаходження та оцінка) [24]. Інший показовий проєкт – результат залучення користувацьких зусиль Національною бібліотекою Нідерландів, яка в партнерстві з публічними бібліотеками та науковими установами з метою збереження й популяризації історичних і культурних фондів. Цей проєкт під назвою *Delpher* акумулює тисячі цінних номерів газет голландською мовою (періодика ХVІІ ст. та випуски часів Другої світової війни). Свого часу в межах проєкту краудсорсингу був створений спеціальний застосунок, за допомогою якого волонтери могли вручну транскрибувати текст для наповнення проєкту *Delpher*.

Якщо застосування краудсорсингу в реалізації бібліотечних ініціатив досить добре висвітлено у спеціальній літературі, то описані нижче «бібліотечні лабораторії» є пізнішими бібліотечними новаціями і заслуговують на окрему увагу.

Так, наприклад, Лабораторія Австрійської національної бібліотеки (*ÖNB Labs*) не просто надає широкий доступ до великого обсягу історичних колекцій, а й пропонує при цьому експериментальний простір, де враховуються потреби різних груп користувачів аби створити для них більше можливостей для творчого використання цифрових ресурсів. Користувачі *ÖNB Labs* можуть створювати і редагувати колекції, репрезентувати їх у різних варіаціях, а також пропонувати бібліотеці власні творчі проєкти, що після попередньої модерації отримують технічну підтримку від бібліотечних працівників у реалізації та репре-

зентації [23, 25]. Аналогічна ініціатива Британської бібліотеки, запроваджена ще у 2013 р. – Британські бібліотечні лабораторії (BL Labs). Зокрема, команда лабораторій займається створенням, використанням і поширенням цифрових колекцій бібліотеки у співпраці з дослідниками, розробниками, педагогами, підприємцями та художниками з усього світу. При цьому Британська бібліотека нагороджує користувачів за виняткові проекти, у яких вони використали цифрові колекції та інформацію бібліотеки за 4-ма категоріями, а саме: дослідження, образотворче мистецтво, комерція та освіта.

Національна бібліотека Франції пропонує послугу «Мій особистий простір», що дає змогу користувачам зберігати свої найактуальніші пошукові запити, класифікувати записи із загального каталогу і позначати сторінки, купувати репродукції онлайн, резервувати місця чи документи. Її електронна бібліотека Gallica, яка на сьогодні пропонує доступ користувачам до мільйонів документів (рис. 2) [18], наголошує на важливості безкоштовних освітніх ресурсів, які допомагають у роботі як вчителям, так і студентам. Певні набори запитань і вправ дають можливість вивчати документи спадщини з тем, пов'язаних із шкільною програмою, вони також можуть навчити користувачів проводити документальні дослідження самостійно [17].

Рис. 2. Інфографіка щодо наповнення електронної бібліотеки Gallica
Джерело: <https://gallica.bnf.fr/GallicaEnChiffres>

Так само й електронна бібліотека Національної бібліотеки Іспанії здійснює активну промоцію важливого ресурсу бібліотеки – порталу BNEscolar (<http://bnescolar.net>), що об'єднує понад 8500 цифрових документів, які мають потенційну цінність і зацікавленість для освітніх програм відповідної категорії користувачів.

Не менш цікавим з точки зору нашого дослідження є освітній проєкт «Класна кімната Європіани» (“Europeana Classroom”) для тих користувачів, хто зацікавлений в інноваційних практиках; педагогів та студентів, де вони можуть знайти цифрову колекцію для своїх навчальних програм (рис. 3) [19].

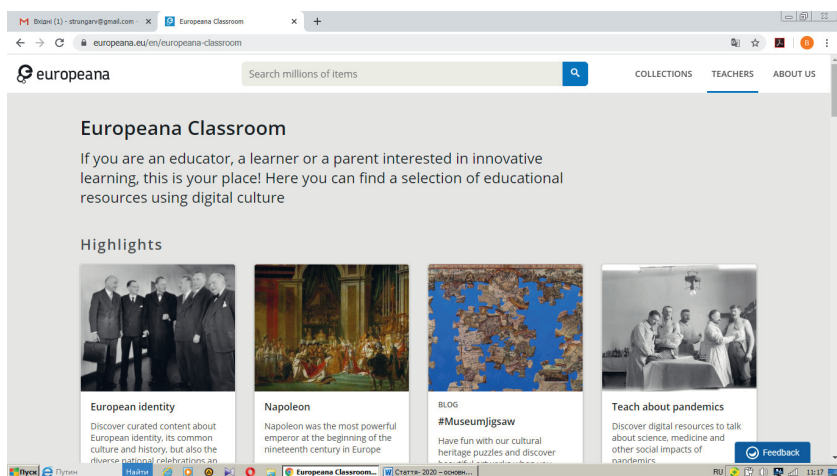

Рис. 3. Представленість освітнього проєкту «Класна кімната Європіани»
Джерело: <https://www.europeana.eu/en/europeana-classroom>

Зважаючи, що Європіана об'єднує ресурси з понад 2000 європейських установ пам'яті – бібліотек, музеїв, архівів, освітній потенціал цього ресурсу надзвичайно високий [19].

Загалом практично кожна бібліотека наголошує на освітніх та просвітницьких завданнях власних проєктів з оцифрування. Водночас особливістю останнього десятиліття є акцент на дидактичних завданнях не лише в контексті відбору об'єктів оцифрування та наповнення електронних бібліотек, а й через створення спеціального інструментарію, що може бути використаний як для формалізованої школи та університетської освіти, так і для самоосвіти.

Загалом процес організації представлення бібліотеками електронних ресурсів передбачає такі перспективні напрями розвитку:

– створення бібліотеками інтегрованих електронних ресурсів, які надавали б можливість консолідувати різноманітні проекти з різних установ;

– посилення комунікаційної функції, що обумовлює використання краудсорсингових технологій та інших засобів комунікації, які стають невід’ємним елементом сучасної комунікації бібліотеки і користувача;

– налагодження бібліотекою ефективної співпраці та партнерських відносин з музеями, архівами в контексті поширення електронних ресурсів;

– впровадження нових форм дистанційного обслуговування, зокрема, надання доступу до широкого спектра освітніх програм (історія, мистецтво, література тощо) для педагогів, студентів, учнів і широкого загалу читачів, які цікавляться певною тематикою.

Отже, у результаті дослідження виявлено, що пріоритетним завданням бібліотек є надання найбільш повних і відкритих технологічних рішень для представлення в глобальному інформаційному просторі історичних фондів. З цією метою бібліотеки активізують дослідження запитів та інтересів користувачів. Поряд із представленням колекцій у віртуальному просторі, що забезпечує можливість дистанційного доступу у зручний для будь-якого користувача час, бібліотеки напрацьовують віртуальний інструментарій для оперування представленою інформацією, створення на основі бібліотечних ресурсів та віртуальних інструментів особливого простору інтерактивної користувацької взаємодії з репрезентованою в бібліотечних фондах спадщиною.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія. Київ, 2016. 278 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002153> (дата звернення: 15.01.2020).

2. Булахова Г. Перспективи використання інструментарію соціальних медіа для просування бібліотечних продуктів і послуг. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 55. С. 80–91. <https://doi.org/10.15407/nr.55.080>

3. Горовий В. М. Перспективи глобальної інформатизації в національному вимірі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 19–28. <https://doi.org/10.15407/nr.53.019>

4. Дубровіна Л., Ковальчук Г. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібл. вісн.* 2016. № 1. С. 3–11.

5. Онищенко О. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2019. Вип. 53. С. 9–18. URL: http://np.nbu.gov.ua/doc/prnbuimviv_2019_53_3 (дата звернення: 10.01.2020).

6. Пальчук В. Інформаційно-аналітичні технології бібліотек у розвитку стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2019. Вип. 53. С. 53–65. <https://doi.org/10.15407/pr.53.053>

7. Половинчак Ю. Діяльність бібліотек із збереження цифрової спадщини інтерактивного простору. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2018. Вип. 49. С. 123–132. <https://doi.org/10.15407/pr.49.123>

8. Спіріна С. Комунікативна складова сучасних зарубіжних бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2019. Вип. 53. С. 145–155. <https://doi.org/10.15407/pr.53.145>

9. Струнгар А. В. Інформаційно-аналітичний портал бібліотеки як засіб наукової комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 210 с.

10. Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіасередовищі: змістовий аналіз. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* Київ, 2017. Вип. 46. С. 329–344. <https://doi.org/10.15407/pr.46.329>

11. Трохименко О. Цифрові технології в бібліотечній справі: німецький досвід. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* Київ, 2019. Вип. 55. С. 248–260. <https://doi.org/10.15407/pr.55.248>

12. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.

13. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : монографія / кол. авт. ; відп. ред. К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. 420 с. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

14. *BL.* URL: <https://www.bl.uk/> (Last accessed: 20.01.2020).

15. *BNE.* URL: <http://www.bne.es/es/Inicio/index.html> (Last accessed: 21.01.2020).

16. *BnF.* URL: <http://www.bnf.fr/> (Last accessed: 12.01.2020).

17. *Gallica*. URL: <https://gallica.bnf.fr/edit/und/a-propos> (Last accessed: 19.01.2020).
18. *Gallica en chiffres*. URL: <https://gallica.bnf.fr/GallicaEnChiffres> (Last accessed: 19.01.2020).
19. *Europeana*. URL: <https://www.europeana.eu/en/about-us> (Last accessed: 16.01.2020).
20. *KB*. URL: <http://www.kb.nl/> (Last accessed: 21.01.2020).
21. Morehart P. The Future Is Digital. IFLA program stresses protecting and collecting digital data. *American Libraries*. 2016, August 18. URL: <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/the-future-is-digital/> (Last accessed: 10.01.2020).
22. Neal James G. Preserving the Born-Digital Record. Many more questions than answers. *American Libraries*. 2015, May 28. URL: <https://americanlibrariesmagazine.org/2015/05/28/preserving-the-born-digitalrecord> (Last accessed: 10.02.2020).
23. *ÖNB*. URL: <http://www.onb.ac.at/> (Last accessed: 19.01.2020).
24. Österreich aus der luft. URL: <https://crowdsourcing.onb.ac.at/oesterreich-aus-der-luft> (Last accessed: 19.01.2020).
25. Wagner S.-C. Digitale Strategien des Experimentierens. URL: <https://www.onb.ac.at/forschung/forschungsblog/artikel/digitale-strategien-des-experimentierens> (Last accessed: 19.12.2019).

References

1. Bondarenko, V. (2016). *Bibliotechnie internet-obsluhovuvannia: stan ta perspektyvy* [Library Internet services: status and prospects]. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved January 15, 2020, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002153>
2. Bulakhova, H. (2019). *Perspektyvy vykorystannia instrumentariiu sotsialnykh media dlia prosuvannia bibliotechnykh produktiv i posluh* [Prospects for using social media tools to promote library products and services]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine* 55, 80–91 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.55.080>
3. Horovyi, V. (2019). *Perspektyvy hlobalnoi informatyzatsii v natsionalnomu vymiri* [Prospects for global information in the national dimension]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 19–28 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.53.019>

4. Dubrovina, L., Kovalchuk, H. (2016). Rozvytok elektronnykh informatiinykh resursiv rukopysnoi ta knyzhkovoi spadshchyny v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Development of electronic information resources of manuscript and book heritage at the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk – Library Bulletin*, 1, 3–11 [in Ukrainian].

5. Onyschenko, O. (2019). Biblioteky v tsyfrovomu seredovyschi: kurs na individualnyi intehrovanyi servis [Libraries in the digital environment: a course on customized integrated service]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 9–18 [in Ukrainian]. http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2019_53_3

6. Palchuk, V. (2019). Rol suchasnykh bibliotek yak sotsialno-komunikatsiinykh instytuttsii v umovakh reformy z detsentralizatsii vlady [The role of modern libraries as social and communication institutions in the context of decentralization of power reform]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 53–65 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.53.053>

7. Polovynchak, Y. (2018). Diialnist bibliotek iz zberezhennia tsyfrovoi spadshchyny interaktyvnogo prostoru [Activities of libraries for preserving the digital heritage of the interactive space] *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 49, 123–132 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.49.123>

8. Spirina, S. (2019). Komunikatyvna skladova suchasnykh zarubizhnykh bibliotek [Socio-Communicative Component of Foreign Libraries in Modern Conditions]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 145–155 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.53.145>

9. Strunhar, A. V. (2016). Informatsiino-analitychnyi portal biblioteky yak zasib naukovoї komunikatsii [Information and analytical portal of library as scientific communication medium]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Strunhar, V. (2017). Predstavlennia biblioteky v interaktyvnomu mediaseredovyschi: zmistovyi analiz [Representation of library on the interactive media environment: content analysis]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 46, 329–344 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.46.329>

11. Trokhymenko, O. (2019). Tsyfrovi tekhnolohii v bibliotekhnii spravi:

nimetskyi dosvid [Digital technologies in the library business: the German experience]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 55, 248–260 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.55.248>

12. Shemaieva, H. V. (2008). Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii [Electronic resources of Ukrainian libraries in the system of scientific communications]. Kharkiv [in Ukrainian].

13. Tsyfrovi bibliotechno-informatsiini resursy u rozbudovi naukovoho sehmentu natsionalnoho informatsiinoho prostoru: monohrafiia [Digital library and information resources in the development of the scientific segment of the national information space: a monograph] (2021). NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [National Academy of Sciences of Ukraine, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine] Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved December 20, 2021, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

14. *BL* [in English]. Retrieved February 20, 2020, from <https://www.bl.uk/>

15. *BNE* [in Spanish]. Retrieved February 21, 2020, from <http://www.bne.es/es/Inicio/index.html>

16. *BnF* [en Franzais]. Retrieved February 12, 2020, from <http://www.bnf.fr/>

17. *Gallica* [en Franzais]. Retrieved February 19, 2020, from <https://gallica.bnf.fr/edit/und/a-propos>

18. *Gallica en chiffres* [en Franzais]. Retrieved February 19, 2020, from <https://gallica.bnf.fr/GallicaEnChiffres>

19. *Europeana* [in English]. Retrieved February 16, 2020, from <https://www.europeana.eu/en/about-us>

20. *KB* [in Nederlands]. Retrieved February 21, 2020, from <http://www.kb.nl/>

21. Morehart, P. (2016). The Future Is Digital. IFLA program stresses protecting and collecting digital data. *American Libraries*. August 18 [in English]. Retrieved January 10, 2020, from <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/the-future-is-digital/>

22. Neal James, G. (2015). Preserving the Born-Digital Record. Many more questions than answers. *American Libraries*. May 28 [in English]. Retrieved February 10, 2020, from <https://americanlibrariesmagazine.org/2015/05/28/preserving-the-born-digitalrecord/>

23. *ÖNB* [auf Deutsch]. Retrieved February 19, 2020, from <http://www.onb.ac.at/>

24. Österreich aus der luft [auf Deutsch]. Retrieved February 19, 2020, from <https://crowdsourcing.onb.ac.at/oesterreich-aus-der-luft>

25. Wagner, S.-C. (2019). Digitale Strategien des Experimentierens [auf Deutsch]. Retrieved December 19, 2019, from <https://www.onb.ac.at/forschung/forschungsblog/artikel/digitale-strategien-des-experimentierens>

Стаття надійшла до редакції 04.05.2022.

Svitlana Spirina,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: piligrim1715@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8962-0550>

Modern Forms and Methods of Presentation of Digital Collections by Foreign Libraries

The paper examines the modern experience of foreign libraries in presenting their electronic resources via introduction of the latest technological capabilities.

The initiatives of foreign libraries to create experimental platforms to encourage users to creatively use digital media, to create laboratories for studying and developing new programs and projects, to expand the dialogue of libraries with users through mobile applications and chatbots, as well as to create a number of projects for self-development and teaching, are analyzed. The importance of regular work of foreign library institutions to improve the technical capabilities of user service, to provide the most complete and open technological solutions for the distribution of their historical funds in order to preserve rare and unique collections for posterity using the latest technologies, is noted. And the opportunity to use collections in the virtual space enables remote access at a time convenient for any user to obtain the necessary information.

The need to introduce a creative approach to the modern activity of Ukrainian library structures, with the aim of technologically expanding the capabilities of libraries in view of the experience and positive changes in the work of foreign colleagues, is emphasized.

Prospective directions for improving the development of electronic resources in Ukrainian library structures have been determined – the creation of the most complete and open technological solutions for the distribution of their funds, the creation of integrated electronic resources by libraries, which would provide an opportunity to consolidate various projects from different institutions; the use of crowdsourcing technologies and other means of communication, which are becoming an integral element of modern communication between the library and the user.

Keywords: libraries, archives, museums, electronic resources, electronic libraries, portals, digital collections, remote service, chatbot.